

Список літератури

1. Morin E. Les sept savoirs necessaires a l'education du futur / E. Morin. – Paris: UNESCO, 2000. – 256 p.

2. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2002. – 390 с.

3. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек; Пер. с нем. А. Григорьева и В. Ведельника. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.

4. Вашкевич В.М. Політичне маніпулювання історичною свідомістю молоді в період трансформаційних перетворень / В.М. Вашкевич // Гілея: науковий вісник. – 2005. – № 1. – С. 174–187.

5. Дротянко Л.Г. Філософія діалогу в культурі інформаційної ери / Л.Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1. – С. 19-22.

6. Кадникова Л.В. Информационная культура как фактор развития личности / Л.В. Кадникова // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1. – С. 135-140.

7. Казимир В.В., Серая А.А. Метод построения моделей информационных атак / В.В. Казимир, А.А. Серая // Математичні машини і системи. – 2010. – № 4. – С. 52–61.

8. Кожем'якіна О.М. Довіра в динаміці соціальних змін / О.М. Кожем'якіна // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2010. – № 18–19. – С. 62–67.

9. Лутай В.С. Социальная синергетика, ее роль в преодолении глобальных противоречий современности / В.С. Лутай // Синергетическая парадигма. Социальная синергетика / Отв. ред. О.Н. Астафьева, В.Г. Буданов, В.В. Василькова. – М.: Прогресс-Традиция, 2009. – С. 494–502.

10. Любимий Я.В. Проблема реструктуризації соціальних цінностей / Я.В. Любимий // Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства; Під ред. В.С. Пазенюка, В.В. Ляха. – К.: Інститут філософії НАН України, 2013. – С. 179–291.

С.Н. Ягодзинский

ИДЕНТИЧНОСТЬ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ: МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ?

Рассматриваются современные способы формирования социокультурной идентичности как фактора социальных противоречий информационного общества. Анализируются механизмы согласования приоритетов и потребностей социальных групп глобального социума. Обосновывается мнение о невозможности устранения цивилизационных противоречий без имплементации инновационных подходов к решению проблемы национальной, религиозной, культурной и других типов идентичности.

Ключевые слова: глобализация, сетевое общество, социокультурная идентичность, цивилизационные противоречия.

S. Yahodzinskyi

IDENTITY IN THE GLOBAL WORLD: MYTH OR REALITY?

Modern ways of formation of sociocultural identity as a factor of social contradictions of the information society are considered. The mechanisms of coordination of priorities of social groups of the global society are analyzed. The author substantiates the opinion that it is impossible to eliminate civilizational contradictions without implementing innovative approaches to solving the problem of national, religious, cultural and other types of identity.

Key words: globalization, network society, sociocultural identity, civilizational contradictions.

УДК 316 : 2(045)

М.А. Абисова

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ СПАДКОЄМНОСТІ У СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ В ЕРУ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті розглянута специфіка соціальної пам'яті як сукупності соціокультурних засобів та інститутів, що відбирають та обертають актуальну соціальну інформацію на ретроспективну, з метою збереження нагромадженого суспільного досвіду та передання його від покоління до покоління в умовах високотехнологічного суспільства.

Ключові слова: суспільний розвиток, соціальна пам'ять, соціальна спадкоємність, постіндустріальне суспільство, Ні-Tech, Ні-Hume технології.

Актуальність

Людство, піднімаючись зі щабля на щабель сходами історичного прогресу, не створює заново свою матеріальну і духовну культуру, а спирається на раніше досягнуті ним результати. Це означає, що

11. Манн М. Власть в XXI столетии: беседы с Джоном А. Холлом / М. Манн; Пер. с англ. К. Бандуровского; Под ред. А. Смирнова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 208 с.

12. Манн М. Власть в XXI столетии: беседы с Джоном А. Холлом / М. Манн; Пер. с англ. К. Бандуровского; Под ред. А. Смирнова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 208 с.

13. Ороховська Л.А. Особливості етнічної самобутності та ментальності цивілізацій у контексті систем медіакультури Сходу та Заходу / Л.А. Ороховська // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2016. – № 1. – С. 29-33.

14. Пода Т.А. Дискурс влади та владні відносини у пост-сучасності: соціально-філософський аспект / Т.А. Пода // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1. – С. 64-67.

15. Сідоркіна О.М. Духовний простір та спосіб життя суспільства / О.М. Сідоркіна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2016. – № 1. – С. 127-130.

16. Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью / М. Фуко; Пер. с франц. С.И. Офертаса. – М.: Praxis, 2002. – 384 с.

17. Ченбай Н.А. Соціальні технології в умовах інформатизації (соціокультурний аналіз) / Н.А. Ченбай // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1. – С. 82-84.

18. Чураков А.Н. Анализ социальных сетей / А.Н. Чураков // Социологические исследования. – 2001. – № 1. – С. 109–121.

19. Ягодзінський С.М. Конвергенція інформаційних мереж як стратегічна соціокультурна інновація / С.М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2016. – № 1. – С. 34-38.

соціальна спадкоємність, сутність якої полягає у збереженні тих чи інших елементів соціального цілого або окремих сторін його організації за зміни цілого як системи, – необхідна умова всього суспільного прогресу.

Соціальна пам'ять – один із ключових елементів, що визначають не тільки теперішній стан суспільства, а й активно формують його майбутнє, сприяючи прискоренню одних соціальних процесів й одночасно гальмуючи інші. Знання механізмів впливу соціальної пам'яті на суспільство, конкретні соціальні групи, окремого індивіда дозволяє глибше зрозуміти багатовимірну соціальну реальність, ефективно здійснювати соціальне планування та управління різними процесами, що відбуваються у суспільстві.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження місця соціальної пам'яті, що транслює соціально-культурні смисли у процесі суспільного розвитку, в умовах століття високих технологій.

Ступінь розробки проблеми

У соціально-філософській літературі існують різні думки щодо факторів, які детермінують спадкоємність у суспільному розвитку. Серед них називають біологізаторські (Л. Гумплович, Т. Мальтус, Р. Парк, У. Самнер, Г. Спенсер та ін.) й психологічні (Дж. Локк, Дж. Ст. Міль, З. Фрейд, Е. Фромм та ін.) концепції. Заперечуючи виведення законів розвитку суспільства із природних властивостей індивіда, прихильники соціологізаторських концепцій наголошують на способі спільної діяльності або організації людських відносин (Г. Зіммель, К. Леві-Строс, Б. Малиновський, Р. Мертон, Т. Парсонс, А. Редкліф-Браун та ін.).

Інтенсивне дослідження феномену соціальної пам'яті як фундаментального елементу різних соціальних зв'язків пов'язано із тривалою традицією у філософії, соціології та психології. Проблематика пам'яті в історії філософської думки з'являється ще в Античності. Платон, Арістотель, Плотін розрізняють пам'ять і спогади, визначаючи роль пам'яті у процесі отримання істинного знання. Середньовічна концепція пам'яті як здатності душі зберігати образи світу і переживання, представлена Августином, в подальшому здійснює суттєвий вплив на розвиток поглядів А. Бергсона, В. Дільтея, Е. Гуссерля, М. Хайдеггера, П. Рікера. Основи розгляду пам'яті в аспекті наукового знання закладаються у філософії Нового часу Т. Гоббсом і Дж. Локком, а структури пам'яті, яка вказує на взаємозв'язок пам'яті, мови і мислення, досліджується в німецькій класичній філософії Г. Гегелем.

Поява соціології пропонує інший погляд на пам'ять із позиції існування колективних уявлень. Так, під впливом ідей Е. Дюркгейма, М. Хальбвакс вводить в обіг термін «колективна пам'ять».

Одночасно із соціологічним ракурсом дослідження розвивається психологічний підхід до соціальної пам'яті. У працях П. Жане, Ф. Брендана, В. Вундта, У. Джеймса, З. Фрейда, К. Юнга, Е. Фромма за феноменом соціальної пам'яті як елементу соціального життя займають важливе місце. Психологічні дослідження ІІ. Виготського, А. Леонтьєва, А. Лурія, Т. Рибо, Ж. Піаже, С. Рубінштейна показують, що пам'ять багато важить у процесі становлення особистості, її пізнавальної діяльності. Дослідженню зв'язку феноменів соціальної пам'яті з розвитком

культури присвячені праці А. Моля, Я. Ассмана, П. Хаттона.

Основна частина

Соціальна спадкоємність є виразом вищого типу спадкового зв'язку, оскільки відображає закономірний зв'язок між різними етапами соціального розвитку, який проявляється на будь-якому рівні суспільного розвитку; втілюється у діяльності суб'єкта спадкоємності; є ставленням між поколіннями / представниками одного покоління. Характерною особливістю соціальної спадкоємності є збереження, повторення, перетворення і розвиток, заперечення і відкидання соціально значущого продукту в просторі і часі в діяльності суб'єкта конкретно-історичної системи культури.

Соціокультурна спадкоємність являє собою складне соціальне явище, що містить як змістовні компоненти (норми і форми соціального життя даного суспільства), так і засоби їхньої трансляції під час переходу з одного динамічного стану в інший. До форм соціокультурної спадкоємності можна віднести соціальну пам'ять. Поняття соціальної пам'яті підкреслює, що пам'ять сукупного суб'єкта (соціальної групи, держави-нації, людства) має якості, які не можна звести до простої суми якостей пам'яті індивідів. У зв'язку з цим прийнято розрізняти групову, національну і загальнолюдську соціальну пам'ять, що мають структурну подібність (до складу входять уречевлений та неуречевлений шар) та водночас різняться помітними особливостями, зумовленими їхньою специфікою.

Так, зміст *групової* пам'яті залежить від соціальної групи, якій вона належить. Групова пам'ять містить духовні (мова, норми, звичаї, технологічні вміння) та матеріальні (документальні фонди, матеріальні вироби) компоненти.

До складу *національної* пам'яті входять:

- соціальне несвідоме (етнічна психологія, архетипи, соціальні інстинкти);

- культурна спадщина, що складається, з неуречевленої частини (суспільна свідомість у формі національної мови, фольклору, звичаїв, знань і умінь, отриманих від попередніх поколінь або створених сьогочасними поколіннями) та уречевленої частини, що складається із пам'ятників культури у вигляді артефактів, документів та присвоєної суспільством природи.

Загальнолюдська пам'ять містить соціальні смисли, що мають культурно-історичну цінність для майбутніх поколінь всього людства.

До основних носіїв соціальної пам'яті слід віднести: пам'ять учасників соціальних подій; джерела знакової інформації та засоби її передачі, спеціально створені для цієї мети; речові об'єкти (знаряддя праці у широкому сенсі слова).

Соціальна пам'ять віддалена від повсякденності. Соціальна пам'ять має опорні пункти – доленосні події минулого, які не змінюються разом із прогресивними / регресивними змінами, що відбуваються у суспільстві. Зміст соціальної пам'яті, форми її організації, передачі та інституціоналізації відмінні у різних культурах та епохах. За спостереженням П. Нора, останні тридцять років ми живемо у «ме-

моріальну епоху». Цей інтерес до феномену пам'яті визначається, перш за все, суттєвими трансформаціями сучасного світу, серед яких називають високі технології.

Висока технологія (Hi-Tech (від англ. High technology)) – умовне позначення наукомісткої універсальної, багатофункціональної, багатоцільової технології, яка має широку сферу застосування, здатної викликати ланцюгову реакцію нововведень, що забезпечує оптимальне співвідношення витрат та результатів і гарантує позитивний вплив на соціальну сферу. Як справедливо зазначає Л.Г. Дротянок: «...поява нових технологій відповідає об'єктивним запитам суспільного поступу, які пов'язані з підвищенням соціальних стандартів життя людей» [4, с. 12].

У світовій практиці до високих технологій, як правило, зараховують мікроелектроніку, комунікаційну техніку, біотехнології, створення нових матеріалів, мікротехнології, а також ті виробничі технології, в яких безпосередньо використані новітні досягнення фізики, хімії, механіки та інформатики. Системоутворюючими для феномена Hi-Tech нині стали інформаційні технології, нанотехнології та біотехнології.

Крім матеріального виробництва, технологізуються й інші сфери суспільства. Так, в останні десятиліття XX ст. ряд вчених відзначив появу технологій, які назвали «високими гуманітарними технологіями» (Hi-Hume, High-Hume та ін.). О. Неклесса вважає, що поняття «High Hume» утворено за аналогією до «High-tech» і всупереч йому.

Соціальні та гуманітарні технології виникли поряд із матеріальними ще в доіндустріальному суспільстві. Але в більшості випадків соціальні та гуманітарні технології спеціально не розроблялися, а склалися стихійно. Вони мали відносно простий характер, могли бути освоєні інтуїтивно, на основі емпіричних знань і досвіду. Внаслідок домінування традицій у ціннісних підставах менталітету суспільства впровадження нових методів і технологій управління і у матеріальному виробництві, і в соціальному управлінні та діяльності зустрічали значний опір. Для сучасних соціальних технологій характерно те, що їх розробка здійснюється не на основі інтуїтивного знання і накопиченого досвіду. Технології матеріального виробництва засновані на синтезі природничо-наукового та технічного знання, тоді як соціальні технології – на синтезі соціогуманітарного та технічного знання. Витоки соціальних технологій як специфічної сфери наукового знання вбачаються в декількох площинах: по-перше, в розвитку протягом XX ст. соціологічної науки, і в першу чергу такого її прикладного аспекту, як соціальна інженерія, по-друге, у розвитку теорій соціального управління, в першу чергу наукового менеджменту, по-третє, у розвитку соціальної психології та філософії.

І технології матеріального виробництва, і соціальні технології є механізмами управління, тобто свідомого впливу на процеси і структури з метою їх оптимізації або зміни. Але якщо у першому випадку мова йде про вплив на матеріальні предмети або речовини, то в другому випадку мова йде про вплив на соціальні групи [5]. На відміну від ма-

теріальних, соціальні технології багато в чому персоніфіковані і залежать від способу аналізу, типу мислення, особливостей рефлексії та індивідуальної інтуїції, досвіду і багатьох інших якостей, що характеризують виконавця.

Розглянемо ознаки соціальної пам'яті у контексті виникнення і поширення високих технологій, для чого звернемося до теорії культурної пам'яті Б. Гехманна, який спробував зв'язати між собою пам'ять, культуру і групу за допомогою виокремлення наступних ознак соціальної пам'яті:

- 1) ідентичність, або зв'язок із групою;
- 2) зв'язок з реконструктивністю;
- 3) оформленість;
- 4) організованість;
- 5) зобов'язання;
- 6) рефлексивність [3, с. 120].

Ідентичність, або зв'язок із групою. Культурна пам'ять зберігає знання певної групи, які сприяють усвідомленню її єдності та унікальності. З. Бауман абсолютно справедливо зауважує, що ідентичність є продуктом суспільства, а не приватною справою. Однак форма соціальності, як і форма суспільства, залежать від того, як ставиться і вирішується завдання індивідуалізації [1, с. 181].

Процес комунікації в постіндустріальному суспільстві активізує зв'язки і перетини між традиційною культурою (цінності, релігія, знання, укладовані від попередніх поколінь) і динамічною масовою культурою (відеокліпи, серіали, відео- і комп'ютерні ігри, блоги і т. д.); між елітарною і популярною культурою; між етнічною, національною та чужорідною культурою. Такі процеси культурного різноманіття призводять до дестабілізації соціального середовища, його мінливості. У рухливому соціальному світі індивіди шукають стійкі групи, до складу яких вони могли б увійти на тривалий час. Якщо спільнота стає хиткою, невизначеною, з'являється проблема ідентичності. Проблематизація ідентичності призводить до того, що ідентичність починає конструюватися. У такому випадку вона виступає сурогатом спільноти, яка вже недоступна в глобалізованому світі. З. Бауман робить висновок, що «надалі спільноти більшою мірою постульовані, ніж уявні – можуть бути лише ефемерними артефактами гри індивідуальності, а не силами, що визначають ідентичність людини» [2, с. 29].

Конструюванню ідентичності сприяє той факт, що інформаційно-комунікаційні технології дозволяють звичайним користувачам зберігати анонімність у спілкуванні з такими ж користувачами, що забезпечує їм більш високий, ніж при спілкуванні віч-на-віч, рівень свободи. Це часто виражається у порушенні культурних кодів, закладених у самоідентичність людини в процесі соціалізації та інкультурації, і пов'язаних зі сприйняттям віку, статі, етнічності, релігії, мови, громадянства і т.д. Наприклад, ІКТ має можливість включення в комунікацію і соціальні зв'язки тих категорій людей, які традиційно відчували депривацію.

Серед проблем, пов'язаних із ідентичністю в постіндустріальному суспільстві, слід зазначити проблему часткової або повної зміни ідентичності. Прикладом часткової заміни ідентичності може бути

користування прізвиськами («ніками») і новими образами («аватарами») для спілкування у кіберпросторі. Деякі користувачі майже повністю змінюють свою ідентичність, скажімо, як учасники мережевих проєктів (наприклад, «Друге життя» (Second Life)). Слоган проєкту «Твій світ. Твоя уява» покликаний підкреслити нове винаходження себе у процесі конструювання своєї нової ідентичності.

У процесах самоідентифікації нестійкості додає й маніпулятивний вплив масової культури, здійснюваний в інтересах правлячих груп. У цьому випадку індивідуальна ідентичність стає переривчастою серією швидкоплинних самоідентифікацій з моделями, представленими масовою культурою суспільства споживання. Іноді, зазначає З. Бауман, щоб стати собою, людині потрібно щось купити, і споживча залежність обертається прагненням до само-реалізації: «універсальна залежність від покупок – це обов'язкова умова всієї індивідуальної свободи», в тому числі, і свободи ідентичності. Іншими словами, свобода мати ідентичність безпосередньо пов'язана зі свободою придбання предметів одягу, аксесуарів, техніки, автомобіля, а отже, зовнішнього вигляду, стилю життя загалом, що підкріплятиме цю ідентичність, створить або підтвердить статус власника [2, с. 30].

Криза ідентичності призводить до посилення значущості первинних ідентичностей, тобто тих стійких елементів культурних моделей, які зазвичай описуються як традиційні або традиціоналістські. У пошуку ґрунту під ногами, люди звертаються до досвіду минулого у будь-якій формі – від теоретично відрефлексованого до колективно-несвідомого. Вектор, спрямований у майбутнє, не є привабливим достатньою мірою, адже модель ідентичності постіндустріального суспільства ще не сконструйована, а елементи, з яких вона складається, часто мають лякаючий характер. Наприклад, сучасні діагностичні технології вдираються на генний рівень, досягають точки зачаття індивіда, яка ідентифікується з початком життя людини, а значить, з її сутністю. За умови руху за цим вектором постають питання, пов'язані із самим розумінням того, що є людина, і наскільки інформаційні технології, включаючи нано- та біо-технології, можуть змінити її сутність.

Відбувається ренесанс традиційних цінностей (релігійних, етнічних, національних), які слугують підставою як для формування нових форм ідентичності (наприклад, локальних спільнот), так і реконструкції (відновлення) колишніх ідентичностей.

Зв'язок із реконструктивністю. Соціальна пам'ять існує у двох модусах: у потенційному модусі як архів текстів, що розуміються гранично широко як будь-яке семіотичне утворення, і в модусі актуальності, як актуалізований і панорамний запас об'єктивованої інформації відповідно до сучасних їй умов.

Історія і пам'ять завжди були зв'язані: не випадково в грецькій міфології Кліо – донька Мнемозіни. Схематично віхи взаємин історії та пам'яті в XIX-XXI ст. можна представити у такий спосіб:

– XIX ст. – перетворення історії на наукову дисципліну та інститут, що перебуває на службі держави-нації. Поряд із цим дослідники відзначають, що

помітнішою стає різниця між публічною культурою пам'яті (меморизацією), що задається школою, політикою, дидактикою меморіальних комплексів, з одного боку, і приватної пам'яттю, що зберігається в групах, сім'ях, з іншого;

– кінець XX ст. – початок XXI ст. – криза національної пам'яті, яка концентрується навколо історії окремих держав, цінностей національної культури і націлена на забезпечення етнічної (національної) ідентичності населення. Криза полягає в навмисному або ненавмисному спотворенні історичної правди, кон'юнктурної героїзації чи замовчуванні епізодів минулого. Такий підхід веде до формування уявлень про множинність «пам'ятей» як уявлень про минуле в свідомості різних соціальних акторів, наділених несхожим соціальним досвідом та інтересами в сьогоденні.

Звідси – недовіра до джерел національної пам'яті, багаторазове переписування суперечливих і недостовірних версій національної пам'яті різними істориками та неісториками з метою формування загальнолюдської пам'яті як культурного надбання всього людства. Одночасно у зв'язку з формуванням глобального інформаційного суспільства здійснюються міжнародні проєкти побудови загальнолюдської цифрової пам'яті, що об'єднує національні культурні цінності.

Проблема, однак, полягає у принциповій відмінності між національною і загальнолюдською пам'яттю. Національна пам'ять містить не тільки шар уречевлених смислів (документи, артефакти, оброблена природа), але й генетично успадкований шар несвідомого (архетипи, етнопсихологія) і неуречевлений шар суспільної свідомості (духовна культура). Загальнолюдська пам'ять внаслідок штучного свого походження не може мати несвідомого шару, вона мислиться як гігантське документальне (бібліо-архівно-музейне) сховище, що інтегрує уречевлені шари національної пам'яті всіх країн, втілені у вигляді пам'ятників культури. Це сховище може забезпечити в автоматизованому режимі збирання і смислової переробки раціонального знання, проте технічні засоби не в змозі узагальнити і зафіксувати потоки недокументованих етичних, релігійних, естетичних сенсів, що містяться в живій пам'яті сучасників і нерозривно пов'язані з менталітетом і традиціями різних народів. Звідси – штучна цифрова пам'ять виступає однобічною порівняно з живою природною пам'яттю.

Оформленість. Об'єктивація (кристалізація) інформації, що передається, та колективно розділеного знання – попередня умова його засвоєння та інституціоналізованого культурного успадкування у певному суспільстві. Можна говорити про *мовну, образну та ритуалізовану* оформленість інформації. Початкові етапи всіх європейських національних історіографій нерозривно пов'язані з використанням усної історичної традиції: тільки в ній зберігалася пам'ять про дописемне минуле.

У дописемному суспільстві історична пам'ять має низку специфічних характеристик. По-перше, вся інформація про минуле меморизується і зберігається тільки в пам'яті носія традиції, тому обсяг і глибина історичної пам'яті в них обмежені.

По-друге, передача усної традиції багато в чому залежала від матеріальних або мовних мнемонічних засобів, що використовуються. Найнадійнішою була мнемотехніка, заснована на ритміці мови: не випадково значна частина усної традиції одягнена в поетичну форму, що має специфічну «формульну» мову з обмеженим числом метричних, синтаксичних і семантичних моделей, які з'єднуються відповідно до особливої граматики тексту. По-третє, розрізнення факту і вигадки, історії та міфу було значно менше виразним для людини дописемної епохи, тому що всі знання про минуле (і достовірні, і вигадані) вона отримувала усним шляхом без змоги верифікації наданих їй відомостей. По-четверте, факт минулого, зафіксований у пам'яті, завжди перебуває під жорстким тиском потреб сьогодення: носій усної традиції відтворює його за умови виникнення потреби в ньому.

Повільність і неочевидність, з якою відбуваються зміни, так само як і відсутність можливості верифікувати повідомлення, створюють враження стабільності усної традиції. Однак стійкість усної традиції переважно лише удавана, оскільки тривале її збереження в незмінному вигляді зробило б її незрозумілою і для слухачів, і для самого оповідача. Головною умовою існування історичної пам'яті в дописемних суспільствах було її постійне відтворення: в ході ритуальних дійств, на зборах членів соціуму, на бенкетах та ін.

Синкретизм, поліфункціональність і своєрідність сприйняття та відображення дійсності в усній традиції унеможливлювали її пряме включення в історіографічний контекст. Перед хроністами виникала необхідність осмислити усну історію свого народу в контексті письмової світової історії, адаптувати її до якісно нового розуміння історії і пристосувати її до конкретних завдань своєї праці. Однак в умовах широкого поширення писемної культури далеко не весь обсяг усної історії, що існував до цього моменту, був необхідним. Тому відбувався жорсткий відбір подій і персонажів, оповідання про які отримували відображення в письмових текстах.

Національно-державний тип соціальної пам'яті в цей момент перебував на піку своєї популярності, оскільки для підкріплення своїх домагань (перш за все територіальних) було потрібно постійне повторення історій з метою засвоєння національної ідентичності усіма жителями території, охопленої впливом тієї чи іншої держави.

Ми живемо в епоху поширення комунікації третього типу – «екранної», яка хронологічно успадковує писемність, але типологічно ближче до усної традиції з її контактністю і інтерактивністю.

Технічний посередник, надаючи все нові можливості спілкування «віч-на-віч», «розчиняється», стає непомітним. Широка мережа отримувачів повідомлення зливається в одну особу узагальненого «іншого», з яким і відбувається діалог. Але ця подібність парадоксальна, оскільки технології передачі і зберігання інформації в «екранну епоху» принципово інші порівняно з усною.

Організованість. Під цим мається на увазі: інституційна захищеність комунікації, наприклад мож-

лива за наявності певного церемоніалу комунікативних ситуацій і спеціалізація носіїв культурної пам'яті.

Історична пам'ять зберігала, насамперед, соціально значимі події. Оскільки найбільший вплив на суспільне життя в різних його проявах здійснювали племінні вожді, правителі і представники вищої знаті, то саме їхні долі ставали предметом меморизації. Не випадково у ранньоісторичних описах виняткова увага приділяється смерті вождя (правителя) і переходу влади від одного правителя до іншого.

Тематичний зміст історичної пам'яті значною мірою обумовлював її структуру. Минуле поставало не як ланцюг послідовних і об'єднаних між собою причинно-наслідковими зв'язками подій, а як набір окремих сюжетів із замкнутою дією. Початком, що об'єднував і впорядковував дискретні «блоки» історичної пам'яті була генеалогія. Поряд із генеалогією та героїчним епосом, прямо орієнтованими на відтворення історичної пам'яті, існували й інші форми її репрезентації: історичний прецедент становив основу звичаєвого права, яке відображало (нехай і в непрямій формі) спогади про минуле.

Зі зміною структури соціального простору зв'язана трансформація соціальної пам'яті. Так, в європейській історії Нового часу основними суб'єктами, які потребують легітимації власної ідентичності за допомогою конструювання певної картини минулого, виступають національні держави. Звичайно, навіть в умовах існування національних держав завжди зберігалася чимало особливих «груп пам'яті», але історії, що оповідалися у таких групах, завжди залишалися на периферії офіційної пам'яті, являючи собою інваріанти тієї картини минулого, яка трансливалася державними засобами комунікації і забезпечувала відтворення національно-державної ідентичності.

У постіндустріальному суспільстві на зміну національній пам'яті поступово приходить пам'ять єдиного світового співтовариства, пам'ять глобальних соціальних інститутів, які беруть на себе функцію репрезентації світової спільноти у певних сферах людської діяльності (ООН, НАТО та ін.).

Зобов'язання. Зв'язаність із нормативними уявленнями групи про себе дає чітку перспективу світу, що структурує запас культурних знань і набір символів. Існують важливі та неважливі, центральні та периферійні, локальні та інтерлокальні символи відповідно до функцій, які їм приписуються у процесі виробництва, репрезентації та відтворення уявлень групи про себе. Зв'язаність знання, що зберігається у культурній пам'яті, має два аспекти: формативність у своїх виховній, цивілізуючій і гуманізуючій функціях і нормативність у своїй керуючій діяльності функції.

Нам невідома культура, яка б у той чи інший спосіб не формувала стратегію і практику своєї культурної пам'яті. У західних культур існує поділ праці стосовно минулого, яким займаються такі інституції, як бібліотеки, архіви та музеї, щоб використовувати минуле як духовне багатство, художній ресурс, об'єкт пізнання та предмет різних дискурсів. Особистий спогад і забуття завжди інтегруються в більш широкі контексти пам'яті і забуття. Не тільки

кожен індивідуум вибирає для себе, що він хоче/не хоче пам'ятати, а члени соціальної групи спільно вирішують, що має зберегтися для майбутнього, залишаючись доступним для нащадків.

На відміну від кон'юнктури ринку, який відбирає те, що користується попитом, селективні рішення соціальної пам'яті бере на себе меншість, проте в демократичному суспільстві цей процес супроводжується публічним обговоренням. Мається на увазі широкий спектр культурних практик: консервація слідів, архівування документів, колекціонування творів мистецтва і антикварних предметів з можливістю їхньої реактивації за допомогою медійної репрезентації і педагогічної роботи.

Соціальна пам'ять є не тільки пасивною накопичувальною пам'яттю, вона містить реактивацію минулого і можливість його широкого засвоєння активною функціональною пам'яттю. Важливу роль відіграють при цьому структури перцепції, завдяки яким діють вторинні процеси індивідуального і культурного сприйняття. Все це відрізняє соціальну пам'ять від абстрактного фонду енциклопедичного знання, що має універсальну значимість, але не пов'язане з конкретною ідентичністю.

В якості найбільш поширеного способу конструювання соціальної пам'яті можна говорити про комеморативні практики, що є стійкими способами репрезентації історичного минулого, покликани підкреслити значимість минулого для сучасного стану цієї спільноти. Зрозуміло, такі практики існували і в попередніх типах суспільного устрою, але їхня активізація в сучасну епоху виявляється пов'язаною зі зміною механізмів комунікації. Посилення впливу комеморативних практик здійснюється в даний час у зв'язку зі зростанням ролі засобів масової інформації: на зміну маніфестацій і святковим ходам приходять телевізійні шоу, що формують певний образ минулого у глобальній аудиторії.

Рефлексивність. Культурна пам'ять є рефлексивною стосовно уявлень про себе, тобто вона рефлексує уявлення групи про себе в сенсі самооцінки суспільної системи. Теперішня криза національної пам'яті викликана не тільки зовнішнім натиском з боку глобалізаційних тенденцій світового розвитку, але й дискомфортом у процесі самоідентифікації з певною національною спільнотою – багато в чому через те, що соціальна пам'ять багатьох таких спільнот у результаті бурхливих подій останнього століття виявилася заплямованою фактами, які

потребують швидше забуття, ніж свідомого запам'ятовування і реконструювання. Національна ідентичність, яка ґрунтується на збереженні в пам'яті соціальної спільноти подій національної історії, стає надто дискомфортною, що змушує індивіда шукати альтернативні способи ідентифікації, в першу чергу, через співвіднесення себе з іншими соціальними спільнотами або через придбання віртуальної ідентичності.

Висновки

Соціальні зміни у постіндустріальному суспільстві: становлення глобальної конфігурації соціального простору, плюралізація та інтенсифікація інформаційних потоків, криза ціннісних підстав людського буття, зумовлені запровадженням Hi-Tech і Hi-Hume технологій, змушують відмовитися від розуміння соціальної пам'яті як стабілізуючого елементу соціального порядку, а розглядати її як соціальний конструкт на рівні групової, національної і загальнолюдської взаємодії. Специфіка механізмів формування образів минулого в постіндустріальному суспільстві пов'язана із геометричною прогресією джерел історичного знання, призводить до руйнування нормативного характеру соціальної пам'яті, надаючи можливість не тільки соціальним спільнотам, а й окремим індивідам стати автором історичної картини світу. Проте тенденція до створення глобальної соціальної пам'яті має евристичний потенціал, оскільки прогресивний розвиток людства в XXI ст. можливою тільки внаслідок досягнення консенсусу між суб'єктами глобального співтовариства стосовно спільного минулого.

Список літератури

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. — 390 с.
2. Бауман З. Текущая современность / З. Бауман; пер. с англ. под ред. Ю.В. Асочакова. — СПб.: Питер, 2008. — 240 с.
3. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Г. Бехманн; пер. с нем. А.Ю. Антоновского, Г.В. Гороховой, Д.В. Ефременко и др. – М.: Логос, 2010. — 248 с.
4. Дротянко Л.Г. Високі технології як засіб трансформації медіа-дискурсу // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – Вип. 1 (25). – К.: НАУ, 2017. – С. 10-14.
5. Неклеса А. Инновация и революция // Дружба народов. – 2003. – №. 4. – С. 129-140.
6. Франция-память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 1999. – С. 17-50.

М.А. Абисова

ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНОЙ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В ОБЩЕСТВЕННОМ РАЗВИТИИ В ЭРУ ВЫСОКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье рассмотрена специфика социальной памяти как совокупности социокультурных средств и институтов, отбирающих и обращающих актуальную социальную информацию на ретроспективную, с целью сохранения накопленного общественного опыта и передачи его от поколения к поколению в условиях высокотехнологического общества.

Ключевые слова: общественное развитие, социальная память, социальная преемственность, постиндустриальное общество, Hi-Tech и Hi-Hume технологии.

M. A. Bysova

PROBLEM OF SOCIAL CONTINUITY IN SOCIETY'S DEVELOPMENT IN THE HI-TECH ERA

The article considers the specificity of social memory as a set of socio-cultural means and institutions that select and rotate relevant social information to the retrospective in order to preserve the accumulated social experience and transfer it from generation to generation in a high-tech society.

Keywords: society's development, social memory, social continuity, post-industrial society, Hi-Tech, Hi-Hume technologies.